

Några olika typer av egocentriska och altruistiska figurer i Plums värld

Tomas Prenkert 12 augusti 2020

Som en ofta återkommande besökare i Plums värld har jag där mött ett antal egocentriska figurer, och också ett antal oegenlyttiga gestalter. När jag lärt känna personerna lite närmare så har jag allt tydligare noterat att det är så stora skillnader mellan dem att det är missvisande att använda etiketter som "egoister" eller "egocentriker" eller "altruister" på dem. Det känns t.ex. helt fel att "klumpa ihop" Alaric, Hertig av Dunstable och Stanley Featherstonehaugh Uxbridge under en gemensam etikett. Båda är stora egoister, men det är stora skillnader mellan de bådas egoistiska inställning och hur den tar sig uttryck.

Därför fann jag anledning att dela in den stora gruppen egocentriker/egoister i olika undergrupper med olika karakteristiska egenskaper (samma sak med altruister) för att kunna beskriva skillnaderna mellan olika gestalter i Plums värld. Jag är inte ute efter någon "vetenskaplig" analys. Men genom denna "analys", som jag fann stort nöje i, så lärde jag känna personerna lite mer och skaffade mig en tydligare uppfattning om vilka egenskaper som jag tycker verkligen karaktäriserar gestalterna. OBS! Först beskriver jag min "klassificeringsmodell" och försöker precisera karakteristiska drag och skillnader. Sedan ger jag ett antal exempel på gestalter i de olika grupperna.

I Wikipedia står det bl.a. (mina kursiveringar av avsnitt som berörs senare):

Egoism kan syfta på:

- Etisk egoism - ståndpunkten att man ska göra det som är i ens egenintresse, som kan vara skadligt för andra, nyttigt för andra eller neutralt för andra
- *Rationell egoism - en term som används inom bland annat filosofi och samhällsvetenskaper för att beteckna handlande som främjar individens egenintresse*
- Psykologisk egoism - den psykologiska och filosofiska teorin om att människors handlingar ytterst styrs av egoism
- Egoistisk anarkism - en tankeströmning som menar att alla förnimmelser utgår från individen

Egocentrism är en persons oförmåga att på ett korrekt sätt identifiera och skilja sina egna behov eller idéer från omvärlden (inklusive andra människor och perspektiv) så att *egocentrikerns eget perspektiv per automatik uppfattas som det "enda" eller det "enda korrekta"*.

En person anses vara egocentrisk saknar exempelvis ofta vilja eller förmåga att sätta sig in i en annan persons känslor. *Egocentrikern uppfattar det som att endast dennes idéer har något värde (eftersom den övriga världen i det närmaste uppfattas som intellektuellt eller känslomässigt obetydlig eller "ickelevande")* men får inte nödvändigtvis något nöje eller bättre självkänsla för det.

Altruism, *medmänsklighet, oegenlytta, osjälviskhet* (motsats till egoism), är att hjälpa andra utan att önska något i gengäld. Till altruism räknas ofta generositet, självupppoffringar, att hjälpa människor med behov, och att frivilligt ge vika för någon annans vilja i strid mot ens egen. *Altruism innefattar både den psykologiska viljan till dessa handlingar, samvetet och det beteende som kommer av viljan, men är inte synonymt med empati som i stället handlar om emotionellt medkännande och den psykologiska förståelsen för andras behov.* Den empatiska förmågan är dock nära sammanbunden med altruistiska beteenden. Altruism som mänsklig egenskap studeras särskilt inom psykologin. Man skiljer på altruism och plikt känsla eller lojalitet, eftersom dessa ofta motiveras av väntande belöning eller erkännande

Grupper, klassificeringsmodell:

Plums gestalter tänker och beter sig olika, har lite olika bevekelsegrunder så jag gör en egen klassificering av dem i några grupper. Syftet är inte att göra en beteendevetenskaplig analys utan att, som en glad amatör, roa läsare som känner igen figurerna i Plums värld och kanske stimulera till lite funderingar och förnyade besök i denna ganska sorglösa värld.

1) Godhjärtade egocentriker, för vilka egoismen mest består i att de vill få lugn och ro i en egen värld och får man bara det så lämnar man också andra ifred.

Undertyper:

1a) Inåtvända, godhjärtade egocentriker, som knappast uppmärksammar andra i omgivningen och därför inte ägnar en tanke åt deras önsknings och behov. De vistas mentalt i sin egen, inre värld.

1b) Sociala, godhjärtade egocentriker, är klart medvetna om sin omgivning, och umgås gärna med andra. I grunden vill de andra väl, men de har delar av sin värld som de egoistiskt gör allt för att hålla andra utanför och få ha i fred. (Är inte detta ganska vanligt för många av oss?)

2) Hänsynslösa egocentriker. Dessa egoister inte bara är inriktade på sina egna önsknings utan nonchalerar andras behov eller utnyttjar hämningslöst andra människor för att nå sina egna syften.

Undertyper:

2a) Egoistiska manipulatörer, som utan betänkligheter utnyttjar andra människor och får dem att agera så som manipulatören vill även om det innebär att offren råkar illa ut.

2b) Maktmissbrukare är människor med makt, som är medvetna om sin makt över andra och emellanåt missbrukar sin makt. Makten kan bestå i kontroll över någon resurs som ger makt. Resursen kan vara pengar, formell position men också överlägsen kunskap, (som en insiktsfull skolelev skrev: "Kunnskap är mack") som då används till att dominera andra för egoistiska syften. En form av makt är att ha kontroll över Anatoles matgrytor. Makten kan användas för att berika sig, få andra att lyda ens vilja, men också bara att demonstrera och befästa sin makt. Makten också användas för att hjälpa, men bakom hjälpen ligger då inte egennyttan utan att man ytterligare befäster sin position. Manipulerandet kan ske med silkesvantar, men om det behövs tar manipulatören till hårdhandskarna för att få sin vilja igenom. Det kan vara nog så obehagligt att bli utsatt för maktutövning, men det stör inte maktmissbrukaren.

2c) Uppblåsta egoballonger. Egocentriker som ser sig själva som oerhört betydelsefulla personer. De är inte bara i centrum för sin egen sfär utan tar för självklart att de utgör världens centrum, vilket alla borde inse. Till skillnad från grupp 2b) som agerar för att få effekter hos andra så ägnar dessa oftast inte en tanke åt hur deras agerande påverkar andra människor. De agerar enbart utifrån sina egna syften. Alla andra människor är ändå knäppskallar som inte begriper ett dugg och därför kan nonchaleras. En sorts övermänniskor i egna ögon.

3) Altruister. Dessa är glädjespridare som finner glädje i att hjälpa andra. De drivs inte av egennyttan, hjälper inte andra för att få belöningar, utan vill bara sprida "sweetness and light" omkring sig. Det har sagts att altruistiskt beteende är en yttring av inre drivkrafter, som samvete och empati. En del menar att altruism egentligen inte existerar, utan att belöningar, men av olika sort, mer eller mindre dolda, ligger bakom allt beteende. Hittar jag inre drivkrafter hos Plumgestalter som inte tydligt hör ihop med någon sorts belöning så kallar jag det altruism.

En lite speciell "inre drivkraft" som påverkar beteendet hittar man emellanåt hos Plums figurer: en mer eller mindre utvecklad "prillighet". Lord Emsworths besatthet av svin gränsar väl till prillighet? Hertigen av Dunstable har i alla fall sin diagnos klar: Clarence är inte disträ eller världsfrånvärd, han är spritt sprängande galen. Madeline Bassetts syn på älvar och annat gör att Bertie (och jag) finner henne klart prillig. Vad hon har på loftet är obestriddligen tomtar. Prilligheten kan medföra ett irrationellt beteende, som knappast är egennyttigt. Prillighet, galenskap, kan kanske vara en komponent bakom altruism? Eller ska man gå så långt som att säga att altruism ÄR en form av galenskap? Så långt går inte jag. Jag brukar hävda: "Den som inte är lite galen är inte riktigt klok."

Att agera rationellt hör ihop med att använda förståndet. Men att vara "klok" har nog en annan dimension i sig än bara att vara förständig/rationell. En övertygad egoist skulle kanske mena att altruism är galenskap, att alla "altruister" är irrationella och mer eller mindre prilliga. Jag nöjer mig med att hålla för möjligt att prillighet kan vara en komponent i altruism.

Undertyper:

3a) Robin Hoodfigurer hjälper förtryckta mot deras förtryckare. De är empatiska med de förtryckta, och kan ta till utpressning, stöld och andra olagliga metoder för att kunna bistå medmänniskor i nöd. Dessa medmänniskor är ofta unga släktingar. De har likt Robin Hood få samvetsbetänkligheter i valen av metoder att hjälpa så länge det går ut över förtryckarna. Dessa ser förstås inte Robin Hoodfiguren som en altruist utan som en samvetslös förrädare, men egentligen förlorar de oftast inte mycket annat än lite stolthet, och alla "rättänkande" läsare gläds åt att kampen slutar till de förtrycktas förmån.

3b) Upptågsmakare utan hämningar hittar på de mest otroliga upptåg utan någon annan orsak än att tillfälle bjuds. Egentligen är de mer opportunisterna än empatiker. Ofta lämnar de många glada människor efter sig i kölvattnet där de forsat fram. De ser som sin uppgift att sprida "sweetness and light" i andra människors tillvaro och griper chanserna i flykten. Till skillnad mot Robin Hoodfigurer så hjälper de ofta totalt okända människor. Alla behöver glädje i tillvaron. I den mån empati ligger bakom, så omfattar den generöst hela mänskligheten i Strindbergs anda: Det är synd om människorna.

3c) Självupppoffrande drömmare är ärkeempatiker som vill vara alla till lags, vilket förstås är problematiskt, enkannerligen då folk tyvärr ofta har motstridiga viljor. De är överspända romantiker med en mer poetisk än realistisk syn på människor och natur. Likt stora tragiska romantiker är de beredda att upppoffra sig själva för andra, offra sin lycka för att andra ska finna lyckan. Detta kan bli lite absurt ifall de har en vrångbild av vilken lycka andra stävar efter. Men välviljan finns där. Det är som hustrun som genom en massa år, generöst, i tystnad, låter maken få överdelen av frallan, som hon själv gillar bäst. Han avstår generöst i tystnad underdelen, som han gillar bäst, åt hustrun. Här kan man också tala om prillighet som består i att man har omedvetna "ta-för-givet-strukturer" som inte får komma upp till ytan.

Nedan följer några exempel på personer som jag "stoppat" in i dessa grupper. Många personer har drag från flera grupper. Var jag placerar dem beror på vilka egenskaper **jag väljer** att lyfta fram, egenskaper som jag uppfattar som betydelsefulla. Både själva klassificeringsmodellen (indelningen i huvud- och undergrupper) och inplaceringen av personerna i den är alltså uttryck för min personliga syn, ingen objektiv "diagnos". Jag är varken psykiatriker (eller hjärnskrynklande som Bertie kallas Sir Glossop) eller specialist på individens psykologi (som Jeeves) utan allt baseras på egenskaper som jag *väljer* att belysa och iakttagelser som jag tycker är roliga. Därför det är fritt fram för dig som läsare att ha invändningar när du läser exempelsamlingen. Du kanske vill betona andra egenskaper hos en individ som gör att du kanske vill placera personen i en helt annan grupp. Kanske hittar du inte någon grupp som du tycker passar din analys? Uppfinn din egen grupp! Det finns inget facit.

Syftet med denna betraktelse är alltså inte en knivskarp intellektuell, psykologisk analys utan bara helt enkelt att hjälpa till att sprida en liten giva av all den "sweetness and light" som Plums gödlat sin värld med, och som vår "verkliga" värld behöver så mycket mer av.

Några Plum-gestalter, som jag placerat in i dessa grupper:

1a) Inåtvända, godhjärtade egocentriker

Clarence, nionde earl av Emsworth är en världsfrånvärd drömmare som inget hellre vill än att få vara ifred i sin egen lilla värld och vara ostört ineffektiv. Hans värld kan sägas bestå av några koncentriska cirklar, den innersta med Dronningen som centrum. I nästa cirkel finns Blandings med den vackra trädgården. Likt Arkimedes i Syrakusa så vädjar han: rubba inte mina cirklar. Det som finns utanför periferin på den andra cirkeln är en värld han vill undvika, påträngande, stökig, full av stojande människor som vill att han ska göra en massa saker. Om han tvingas till London vill han helst vistas i lugnet på Konservativa Klubben eller strosa i Kensington Gardens. Inta sin plats i Överhuset? Han ryser vid tanken! Om det behövs har han inga moraliska betänkligheter att ta till istadig lögnaktighet ("stout denial") eller att sanktionera stöld t.ex. av Parsloes sugga för att skydda sin innersta cirkel.

Clarences egocentricitet är inte av den typen att den skadar andra. Oftast noterar han bara marginellt att andra människor existerar om de inte tränger sig på. Han lever i och vill bara leva i ostört lugn i sin egen lilla värld. Han är välvillig, inte hänsynslös, mot andra människor men är så inåtvänd att han knappast uppmärksammar dem och kommer sig inte för med att tänka på deras behov och synpunkter om de inte gör sig påtagligt påminda.

När andras vilja och hans egen ibland kolliderar, så protesterar han (främst mot Connie och Baxter men också mot trädgårdsmästaren McAllister) men har oftast inte viljestyrka nog att stå emot dem.

Värst bland ormarna i hans paradis är hans syster Constance som inte bara kräver korrekt aftondress vid middagen utan ännu värre, t.ex. vill få honom att klä sig i frack, vara värd och hålla tal iförd cylinder. Hon hävdar att han som herre på Blandings har plikter, fastän det är hon som är regenten. Hon håller på "Nobless oblige" vilket Clarence gärna ignorerar. Hans besatthet av svin betraktar hon som svagsinhet som borde brytas. En andra orm är hans sekreterare, den effektive Baxter, som ideligen irriterar honom genom att påminna honom om än det ena och än det andra som han ska göra. Han "stör" ideligen den stackars lorden, t.ex. med att be honom skriva under brev, påminna när det är dags att klä om för resor eller officiella uppdrag, så han inte får en chans att glömma bort det eller gömma sig. En hemsk karl, dessutom tokig, och kastar blomkrukor.

De få personer som kan stå upp emot Connie, Baxter och McAllister är hjältar som försvarar hans cirklar. Till dessa hjältar hör Gally men också Londonbarnen Gladys och Ern som vågar att kasta sten på McAllister och bita Connie i ankeln. De blev mytologiserade och deras död blev saga för Clarence. Han kunde hämta styrka från dem då hans cirklar hotades. Gally återkommer jag till strax.

1b) Sociala, godhjärtade egocentriker

Bertram "Bertie" Wooster är till skillnad från lord Emsworth mycket social och hans "liv" är att vara ute där det är liv och rörelse, bland kompisar och annat folk. I Londons vimmel är han som fisken i vattnet, men trivs också bra med sällskapslivet på olika herresäten. Hans egoism liknar på ett sätt lord Emsworths. Han har en cirkel eller sfär i sitt liv som han vill ha ifred, inte vill släppa in någon i: Sitt obundna ungarliv som han gör allt för att försvara, och han vill inte binda sig. Han "råkar" bli förlovad ett antal gånger, ibland flera gånger med samma flicka, men det är olyckshändelser som det inte finns någon försäkring mot. Att ha en fästmö som ställer krav på honom, försöker "forma" honom eller "bilda" honom och som stör hans bekymmersfria drömliv är hans stora fasa. Ändå finns det gott om damer som i honom ser en potentiell äktenskapspartner. Faster Agatha är ett stort hot som menar att han måste göra sin "plikt", sluta med drömlivet, gifta sig, föra sin släkt och sitt namn vidare och vill para ihop honom mot hans vilja. Hans "sfär" försvaras som väl är av Jeeves. Berties egoism är inte av den sorten att han tvingar på andra sin vilja, snarast att han inte vill bli påtvingad andras vilja. De flesta förlovningarna kommer till genom fästmöns försorg och Bertie har inte mental styrka nog att hävda sin vilja och säga nej. Utvägen är då att få fästmön att komma på andra tankar eller få hennes föräldrar att förbjuda alliansen. När detta lyckats är friden återställd och allt är bra. Han kan fortsätta sin livsstil utan att riskera att någon försöker göra om honom. Dock händer det ganska ofta att andra tvingar sin vilja på honom, och försöker förmån honom att lyda deras vinkar, exempelvis faster Dahlia och inte minst Jeeves.

Bertie ställer upp på olika uppdrag för att hjälpa kompisar, av lojalitet, utan tanke på direkt belöning. *Skrapa lite på Bertram Wooster, brukar jag säga, och du skall finna en boyscout.* (Som det anstår en Wooster) Jo, en sorts belöning kan ibland finnas i baktankarna: Lyckas han hjälpa en kompis att få sitt hjärtas dam så är han själv borta ur farozonen för i varje fall denna dam.

Bertie har ytterligare ett egocentrum utöver sitt ungarliv: sin mage! Faster Dahlia ropar ofta på hans hjälp (och på Jeeves') och han ställer upp ibland ytterst motvilligt men inte altruistiskt, utan motiverad av utsikten att få avnjuta fler av Anatoles middagar. *Ty denna obarmhertiga faster har i sin hand ett fruktansvärt vapen, som hon ständigt håller över mitt huvud precis som den där gossen med svärdet – Jeeves vet vad han heter – och tack vare vilket hon alltid kan böja mig efter sin vilja. Det är hotet att bannlysa mig från hennes bord och rycka Anatoles mästerverk ur munnen på mig.* (Som det anstår en Wooster) För att få sitta vid Mrs. Travers bord är han beredd att stjåla kosnipor om så skulle vara.

2a) Egoistiska manipulörer

Roberta "Bobbie" Wickham är typisk för denna grupp. Hon är ett hår av Hin. Hon tar till lögn, bedrägeri, falskhet för att få igenom sin vilja oavsett vad detta får för konsekvenser för den bedragna. Hon använder gärna en personlig charm till att dära stackars män att lyda hennes vinkar. Ibland agerar hon kanske mest obetänksamt men ofta med ytterst medveten hänsynslöshet. Det snällaste man kan säga om Bobbie är att hon sällan är avsiktligt kriminell, bara totalt hänsynslös.

Hon charmar Dudley Finch att göra henne och hennes kusin Cuthbert sällskap till en restaurang en kväll. Självt överger hon Dudley och dyker hon inte upp på restaurangen Hon skyller på huvudvärk. Dudley får en fasansfull kväll med den druckne kusinen. Sällskapet blir utkastat från restaurangen, Dudley blir senare beskjuten av Bobbies mor och, värst av allt: han blir åhöra vittne till hur Bobbie säger skrattande till kusinen om sin huvudvärk: *Å, det var bara en list, sade hon. Jag ska säga dig en sak Cuthbert, som du kan ha nytta av. Gör aldrig något, som du kan få någon dumbom att göra åt dig i stället.... Jag har varit på Jane Falconers födelsedagsbjudning.* ("Dudley blir åter normal" i "Bland lorder och drönare")

Stanley Featherstonehaugh Ukridge har inga hämningar mot att vara kriminell. Hans liv kretsar kring PENGAR, som han inte har. Däremot får han ständigt en massa nya idéer om hur han ska skaffa pengar. De flesta bygger på oärlighet, stöld, bedrägeri och annan kriminalitet. Han är ingen "storskurk", ingen "samhällets fiende nr 1", men utnyttjar hänsynslöst tillfällen som dyker upp för att sko sig själv på andras bekostnad. Han ser det som "normal business precaution" att i affärer uppge falskt namn. Hans idéer/projekt misslyckas för det mesta och han är tillbaka där han började: som pank! Han är dock en obotlig optimist som hela tiden väntar att nästa affärsidé ska göra honom stormrik och då ska han gottgöra andra. Det är förvånande att han har ett par vänner som trots hans utnyttjande av dem håller fast vid vänskapen. Andra får nog av hans egoistiska hänsynslöshet och "förskjuter" honom, som hans faster Julia. Det finns vissa förmildrande drag hos honom, (se essän "Ukridge, en katt bland Wodehouses hermelineer" på samma hemsida som denna) men visst är han en hänsynslös egoistisk manipulör. Han utnyttjar andras tillgångar utan minsta tvekan, använder utan lov sin fasters hus som hotell då hon är bortrest, pantsätter saker som tillhör henne, struntar i att betala räkningar osv.

Han tar initiativ till ett syndikat med ett antal kompisar som skramlar till en olycksfallsförsäkring. En i gänget ska teckna försäkringen och sedan "råka ut" för en olycka så att syndikatet kan dela på försäkringspengarna. När den olycklige som fick nitlotten vägrade att kliva ut i gatan framför en lastbil så försökte Ukridge utan minsta tvekan att arrangera olyckor. ("Ukridges olycksfallsförsäkring", i "Bland lorder och drönare")

2b) Maktmissbrukare

Reginald Jeeves är oerhört allmänbildad och kunnig inom de flesta områden från gemmologi till romerska skulpturer och individens psykologi. (Dock har hans kunskap gränser: han kan inte bryta sig in i kassaskåp, vilket Faster Dahlia en gång

bad om hjälp med. Hans invändning var då inte moralisk utan avsaknad av fackkunskap.) Han är mycket medveten om sin kunskap och vilken maktposition den ger honom, inte minst över sin arbetsgivare och ”herre” Bertie Wooster. Bertie frågar honom ”Do you know everything, Jeeves?” och hans självmedvetna paradoxala svar är inte nekande utan ”I couldn’t say, sir!” Hans förmåga att klara folk ur knipor genom sina kunskaper om de inblandade och inte minst om ”individens psykologi” är välkänd och han blir anlitad också av t.ex. Faster Dahlia och diverse kompisar till Bertie. Han njuter klart av att utöva sin makt och bygga upp sin position och samtidigt tjäna en hacka. När det gäller Bertie, så gör han det klart vem som i realiteten är ”herre”. När Bertie någon gång gör uppror genom att t.ex. anlägga mustasch eller köpa en opassande mässjacket så ser Jeeves till att Bertie får lida och kanske till och med frukta slutet på sitt ungarliv. När Berties nöd är som störst ingriper Jeeves. Han räddar Bertie ur knipan och sätter honom samtidigt på plats, får honom tacksam och foglig igen. Berties krypande till korset är emellanåt en ganska plågsam, törnbestrodd väg, kantad av brustna föresatser.
 – *I alla fall är era metoder en aning råa, Jeeves, – Man kan inte göra omelett utan att krossa ägg, sir.* (All right, Jeeves!)

2c) Uppblåsta egoballonger

Hertigen av Dunstable är en hänsynslös egocentriker, men av en helt annan typ än Ukridge. Dunstable är en stor knöl, med ett ego som inte ger plats för minsta gnutta av självkritik och som menar att enbart hans tankar och åsikter har något värde. Han anser sig alltid veta bäst, har alltid rätt, och de som inte delar hans åsikter (dvs de flesta) avfärdar han som idioter. Han är totalt okänslig för andras behov och synpunkter, och anser sig ha självklar rätt att bara ta för sig av allt han vill ha. Hans hänsynslöshet är monumental. Till Lord Emsworths förtvivlan bestämmer han sig för att lägga beslag på dennes suga Dronningen för att låta henne genomgå en bantningskur. Som tur är har Lord Emsworth sin bror Gally till hands för att sätta p.

3a) Robin Hoodfigurer

Galahad ”Gally” Threepwood är typexempel på denna sorts altruist. Han beskrivs ibland som en evigt ung Peter Pan, som ju hjälpte de ”förlorade barnen”. De förtryckta som Gally hjälper, utan tanke på egen belöning, är främst unga syskonbarn som älskar ”olämpliga” personer, enligt lady Constance och andra bördsnobbar. Han bistår också den av sin syster Connie så förtryckte Lord Emsworth. Ibland innebär hans hjälpinsats att han får göra personliga uppoffringar, som att låta bli att publicera sina memoarer. Bakom hans engagemang för unga älskande ligger hans egen olyckliga kärlekssaga i ungdomen då hans snobbiga familj hindrade honom att gifta sig med en ”olämplig” genom att skicka honom utomlands. Att se de ungas lycka är hans belöning. Hans hjälp ses inte med blida ögon av alla, speciellt inte av Connie och hennes allierade som gör motstånd mot mesalliansen. Men ska snobbars ogillande hindra att man placerar in honom bland altruister? Det avgörande är att oegennyttiga och nytta för andra ligger bakom agerandet även om inte alla andra får del av ”nyttan”.

Hans osjälviska stöd för sin bror Clarence är främst att ta hans parti i dispyter med Connie men också att ge råd och moraliskt stöd gentemot exempelvis grannen, grisprisivalen och ärkeskurken Sir Gregory Parsloe-Parsloe och Hertigen av Dunstable.

3b) Upptågsmakare utan hämningar

Lord Frederic Ickenham, Pongo Twistletons ”Farbror Fred” tillhör denna undergrupp. Inte alla, exempelvis Pongo, gillar hans påhitt, speciellt inte när han motvilligt får spela med i upptåg utanför lagens gränser. Farbror Fred vill inget ont, och menar att upplevelserna är nyttiga för Pongo. Farbror Fred tar gärna chansen att uppträda som en helt annan person och utan denna persons vetskap utnyttja tillfällen som bjuds att ställa saker och ting ”till rätta”. Snabb i tanken byter han kvickt identitet på både sig själv och Pongo då det behövs. Han är helt klart inte ute efter att vinna några egna fördelar av sina upptåg. Han följer sina impulser, improviserar snabbt och oftast framgångsrikt i syfte ”to spread sweetness and light” i andra, människors liv. Dessa människor är i Farbror Freds fall oftast helt okända.

Då han och Pongo, givetvis oinbiterade, för att ta skydd mot regnet ringer på dörren till en villa öppnar en tjänsteande som säger att husägaren inte är hemma. Farbror Fred påstår då att han kommer från zoo-affären för att titta till en papegoja som han fått syn på, och Pongo presenterar han som en veterinär. När sedan en besökare dyker upp och frågar efter husets ägare så byter Farbror Fred kvickt identitet till denne: Mr Roddis. Nya besökare dyker upp. När Farbror Fred och den då skräckslagne Pongo går därifrån efter regnet så har Farbror Fred lyckats fixa en förlovnings mellan två unga älskande som han aldrig tidigare mött och brutit ner det snobbiga motståndet från flickans föräldrar, allt under falsk identitet. De unga tu är överförtjusta. Farbror Fred säger till den chockade Pongo: *”Det var det. Under mina besök i huvudstaden gör jag det alltid till min uppgift att sprida munterhet och sång omkring mig. Jag ser mig omkring – till och med om jag befinner mig i en sån gudsförgäten håla som Mitching Hill – och jag säger till mig själv: ’Hur ska jag nu bära mig åt för att göra denna gudsförgätta håla till en bättre och lyckligare gudsförgäten håla?’ Och om jag ser en chans, så griper jag den.* (”Farbror Fred slår sig lös” i ”Drönarhistorier” och ”Farbror Fred susar förbi” i ”Alla tiders Wodehouse”)

3c) Självupppoffrande drömmare

Madeline Basset tillhör denna märkliga sorts altruister. Hon ser allt genom rosa glasögon. Hennes världsbild är knappast naturvetenskaplig utan poetisk en bra bit över gränsen till prillighet. *Var gång en älva ljuter en tår föds en liten stjärna i Vintergatan. ... frågar en rakt ut i det blå om man inte ibland känner att stjärnorna är Guds små tusenskönor.* (All right, Jeeves!) Hon tror att alla älskar henne, och några män, Gussie Fink-Nottle och Roderick Spode, är faktiskt rivaler om henne medan andra skyr henne som pesten (Bertie Wooster). Hon erbjuder sig flera gånger av medlidande att "göra Bertie lycklig" genom att gifta sig med honom. Hon medger att hon inte älskar honom, men hon håller av honom, men om sin bakfot har hon fått uppfattningen om att han älskar henne till vansinne och hon vill inte göra honom besviken. Ridderlig ut i fingerspetsarna som han är, har Bertie svårt att krossa hennes illusion.

Jag har för mig själv placerat in också ett antal andra gestalter, men begränsar mig här till dessa. Fundera gärna vidare själv. Det kan vara rätt givande. Hur skulle du placera in t.ex.

- * Dahlia Travers?
- * Lord Tilbury?
- * Ronald Psmith?
- * Lady Constance Keeble?
- * Bingo Little?
- * Lord Parsloe?
- * Gussie Fink-Nottle?

Wodehouse själv då? Den verkliga? I sin egen fiktion?

Som skapare av sin litterära värld med alla dess olika sorters figurer kan man ju tycka att han står utanför eller över den. Hur är det med "skapare" och "skapelse"? Jurij Gagarin meddelade en gång till jorden att han inte såg Gud uppe i rymden. En kommentar var "Att leta efter Gud i rymden är som att leta efter bagaren i bullen". I vilken mån kan man se skaparen, eller spåren av denne i det han skapat? Visst kan man återfinna Plums personlighet i hans skapade värld. Speciellt gäller det gestalter som kan ses som hans alter ego. Den av hans litterära gestalter som kanske oftast lyfts fram som ett alter ego, inte minst som berättare, är Bertie Wooster. Jag placerade Bertie gruppen 1b) Sociala, godhjärtade egoister. Ska Plum då också placeras där?

Bertie för säkert emellanåt Plums egen talan. Men, det finns markanta viktiga skillnader mellan dem. Bertie försökte värna sitt oberoende som ungarl och sitt drömliv bland andra drömlare. Plum var gift och hade inte som Bertie fullt sjå med att behålla ett ungarlsliv. Plum hade liksom Bertie, ett stort umgänge, inte minst inom den litterära världen och show-business. Samtidigt var han ganska mycket av enstöring. Han hade en privat sfär som han värnade om att få ha i fred: sitt litterära skapande. Han förefaller ha mått som bäst ensam vid sin skrivmaskin. Han satt där ofta och länge och var ju oerhört produktiv. På dessa punkter (bortsett från produktiviteten) är han nog mer lik Lord Emsworth i gruppen 1a) Inåtvända godhjärtade egocentriker. Berlitalen visar också att han likt Lord Emsworth var ganska världsfrånvärd. Detta är naturligt eftersom han varit internerad, men hans välmenande tal berodde nog inte bara på världsfrånvärdhet p.g.a. isolering (han hade en del brevkontakter) utan också på en okänslighet för opinionerna hos folk i England. Likt Lord Emsworth var han inte särskilt intresserad av politik och av vad som hände utanför sin inre cirkel. Även i fångenskapen ägnade han all tid han kunde åt sin egen inre cirkel, dvs sitt skrivande, och skrev bl.a. romanen "Pengar på banken" under sin fångenskap. I romanen finner man inte ett spår av kriget, fångenskapen eller omständigheterna i den verkliga världen. Han lät inte den yttre världen tränga in i sin innersta sfär som författare.

Plum skrev också några självbiografiska böcker, och i dem är han en av sina egna litterära gestalter. På svenska har vi boken "Wodehouse om Wodehouse". Man har påpekat att realism och sanningsenlighet inte var hans främsta prioritet i de självbiografiska texterna utan, som vanligt, att vara rolig. Som författare är Plum enbart ute efter en enda sak: att roa läsaren, (eller, som han skriver i en fotnot: *Eller läsarna. Låt oss vara optimistiska.*) Författare som Shakespeare kläckte fram än en komedi, än en tragedi, än ett historiskt krönikespel. Så icke Wodehouse. Han fann sin uppgift och begåvning redan som ung: att få läsare att skratta och blev, som skomakaren, vid sin läst genom hela livet. Men vilka var hans bevekelsegrunder för att skriva och roa? Han skriver i "Wodehouse om Wodehouse" om en av sina tidiga böcker "The Swoop": *... jag svängde ihop dess 25000 ord på fem dagar, och om de som läste den hade lagts i rad efter varandra skulle de nått från Hyde Park Corner till slutet av Arlington Street (kanske drygt 1000 medellånga läsare? Min anmärkning). Var det värt besväret? Ja, jag tror faktiskt det, för jag hade så in i vassen roligt medan jag skrev den. Det har jag haft med alla mina böcker.* En stark bevekelsegrund var alltså att han helt enkelt själv hade rasande roligt! Men han ville också dela med sig av nöjet och vara en glädjespridare till en okänd läsekrets. Jag finner stora likheter i detta med inställningen hos Farbror Fred, som jag placerat i gruppen av altruister 3b) Uppåtsgmakare utan hämningar.

Plums hämningslösa ”upptåg” äger rum i hans böcker, inte i den verkliga världen, men glädjen spreds i den verkliga världen. Farbror Fred sa som jag citerat ovan: ... *gör jag det alltid till min uppgift att sprida munterhet och sång omkring mig.* I ”Wodehouse om Wodehouse” försvarar Plum sitt yrke med att citera Talmud: ... *och Elia sade till Berokah: 'Även dessa båda skola bli delaktiga av den värld som komma skall.'* Då frågade Berokah dem: *'Vad sysslen i med?'* De svarade och sade: *'Vi äro glädjespridare. Så snart vi se en människa tyngd av sorger och bekymmer, söka vi väcka ny glädje till liv inom henne.'* De båda glädjespridarna var bland det ytterst ringa fåtal som skulle ärva Himmelens rike. Men den sista meningen kan ju förstås som uttryck för egoism, ifall det är denna ”belöning” som motiverar glädjespridandet. Plums stora drivkraft att skriva var nog verkligen att han hade fruktansvärt roligt själv! Även detta är förstås egocentrerat. Men han publicerade ju sina verk och var mycket angelägen om att roa sina läsare. Han var också klart intresserad av att tjäna pengar på sitt skrivande, och försökte få betalt för samma jobb så många gånger som möjligt. Men detta får nog inte ses som hans innersta drivkraft. Han skrev också: *Vad som får en författare att författa är att han tycker om att författa. När han sen har författat något, vill han naturligtvis ha så mycket han kan få för det, men det är en helt annan femma än att bara skriva för pengar.*

Plum ville onekligen roa andra men drivkraften att själv ha roligt måste väl ses som en sorts egoism? Jag tycker nog att han passar bäst i gruppen 1a) Godhjärtade egoister, liksom Lord Emsworth.

Om du som läst denna ”betraktelse” har synpunkter och t.ex. inte instämmer med mig så är jag bara glad att du stimulerats att tänka till. Jag skulle också bli glad om du hör av dig. Jag ändrar mig gärna om jag finner att dina argument är starka nog. Plums gestalter kan ses på olika sätt. Kanske det finns behov av ytterligare distinktioner, nya ”grupper”? E-post: tomas.prenkert@gmail.com. Slutligen: Hoppas du haft kul och kanske stimuleras till återbesök i Plums underbara värld.

Några lästips:

En annan egen värld som är värd att besöka: Böckerna av Giovanni Guareschi om ”Don Camillo och hans lilla värld”? Det är en värld jag också allt emellanåt återbesöker och öser glädje ur. Inte lika mångskiftande som Plums, men med några charmerande och särpräglade personer.

Max Barretts ”Ett ovärderligt plommon” (A Plum of Great Price) utspelas i Plums värld, med hans gestalter. Där du kan återse Bertie, Jeeves, lord Emsworth, Madeline Bassett m.fl. i en charmfull historia. Kan vara svårt att få tag i.